

Radiační ochrana pro začátečníky

USDOE

Veronika Olšovcová

1986

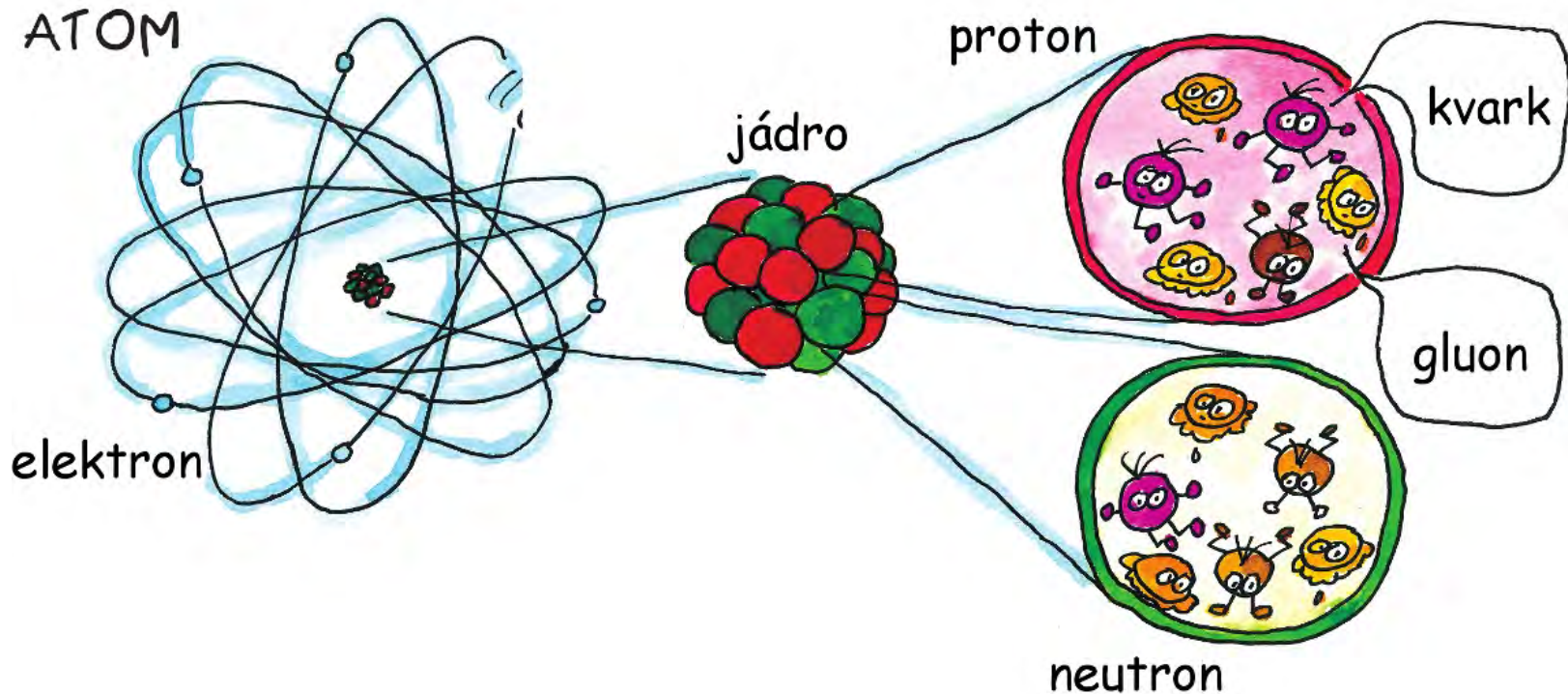

2011

Obsah

- Základní pojmy
- Radioaktivita kolem nás – cesty ozáření
- Veličiny
- Biologické účinky
- Principy radiační ochrany
- Legislativa
- Příklady zdrojů

Atom

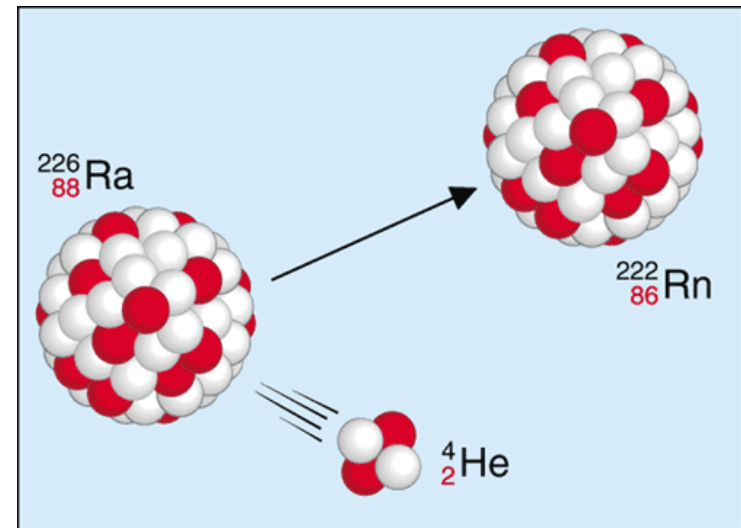
- protonové (atomové) číslo
  - počet p v jádře
- nukleonové číslo
  - počet p & n v jádře
- izotop
  - stejné atomové číslo
- nuklid
  - stejné nukleonové číslo

Radioaktivita

- děj, kdy dochází k samovolné přeměně atomových jader
- provázeno uvolněním ionizujícího záření
- ionizující záření
  - záření, jehož kvanta mají energii postačující k ionizaci atomů ozářené látky (>5 eV)
- Radionuklidy – zdroj různých druhů ionizujícího záření
  - alfa
  - beta
  - gama (fotony)
  - neutrony
  - protony

Ionizující záření – záření ALFA

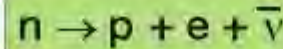
- kladně nabitě částice
- jádra ${}^4_2\text{He}$
- u těžkých prvků
- silně ionizuje

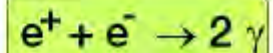
Ionizující záření – záření BETA

- β^- (elektrony)
  - vznik při přeměně neutronu na proton
- β^+ (pozitrony)
  - vznik při přeměně protonu na neutron
  - anihilace s e^-
- pozitronová emisní tomografie

Rozpad neutronu

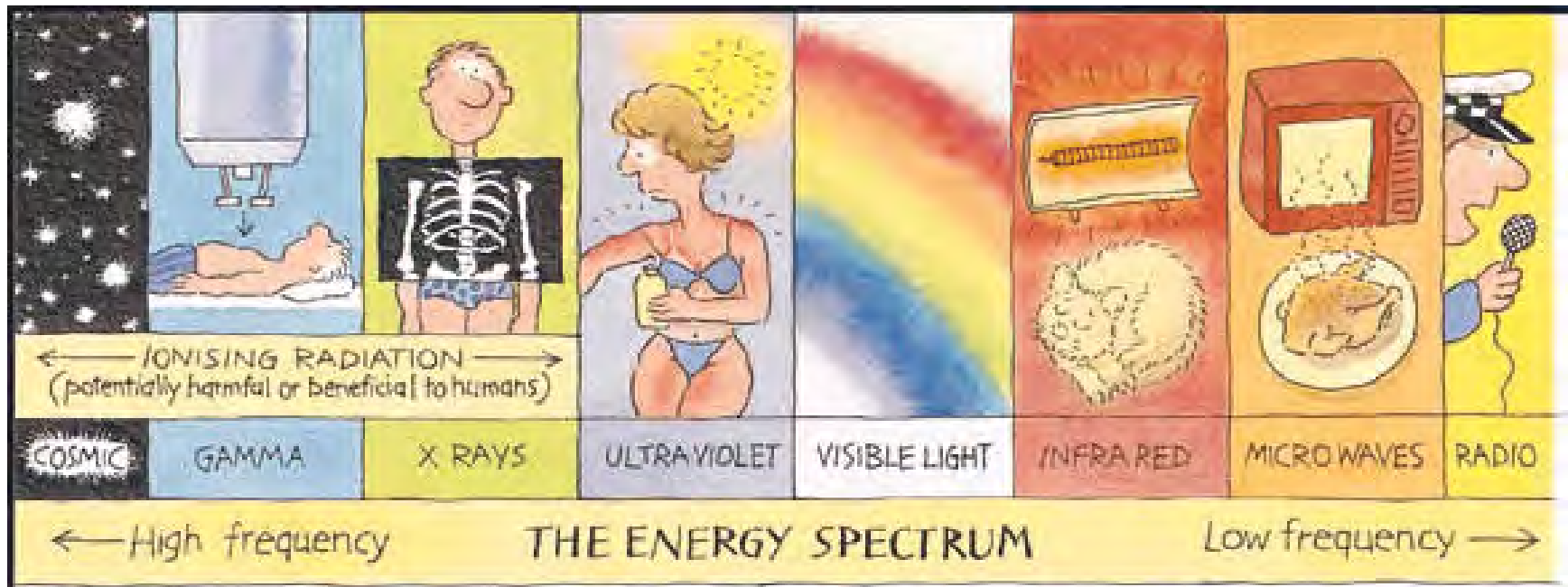

Anihilace elektronu a pozitronu

Ionizující záření – fotonové

- gama, rentgenové (X-ray)
- není pevná částice, ale elektromagnetické vlnění
- bez náboje, tj. nepřímo ionizující

ionizující

neionizující

Ionizující záření – n & p

- Neutrony
  - bez náboje
  - BNCT

- Protony
  - v přírodě především z kosmického záření
  - dobře definovaný dosah závislý na energii -> PTC

Radioaktivita kolem nás

- Potraviny
  - banány (K-40)
  - $\sim 0,1 \mu\text{Sv}$

- Cigaretový kouř
  - obsahuje Pb-210, Po-210
  - jedna cigareta
    - 16 mBq
    - ~ 1 rentgen hrudníku ($20 \mu\text{Sv}$)
  - nekuřák žijící s kuřákem
 ~ 12 RTG hrudníku/rok

Radioaktivita kolem nás

- Lidé
  - Spaní vedle jiné osoby
    - 50 $\mu\text{Sv}/\text{rok}$

- Kosmické záření
  - Evropa ~ 5 $\mu\text{Sv}/\text{hod letu}$

Radioaktivita kolem nás

Přírodní pozadí

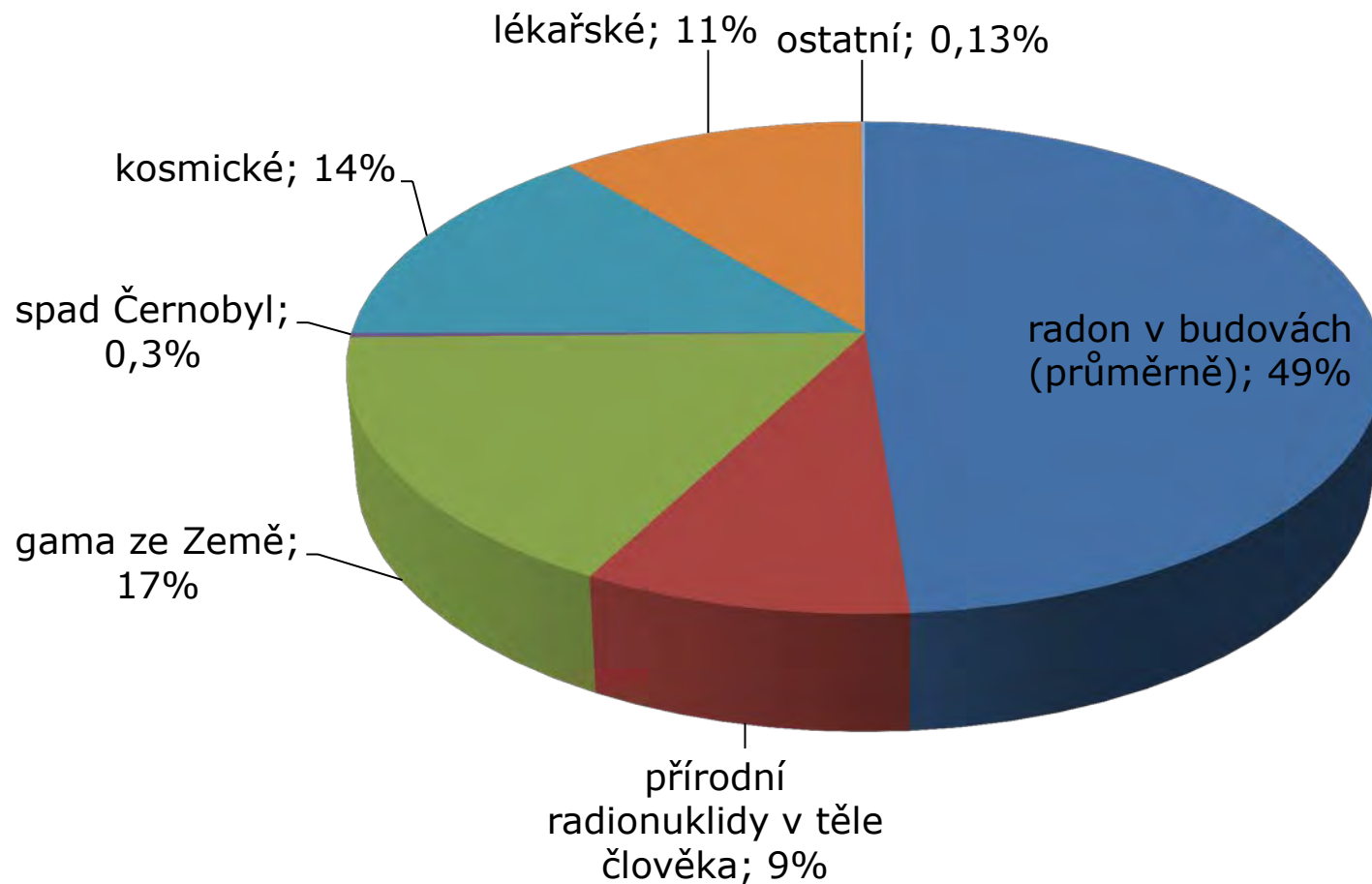
- Texas 0,3 mSv
- ČR 3 mSv
- Itálie 5 mSv
- Guaraparí (Brazílie) 175 mSv
- Ramsar (Irán) 400 mSv

Roční příspěvek (na okolí)
od **elektrárny**

- jaderné <0,02 mSv
- tepelné <0,06 mSv

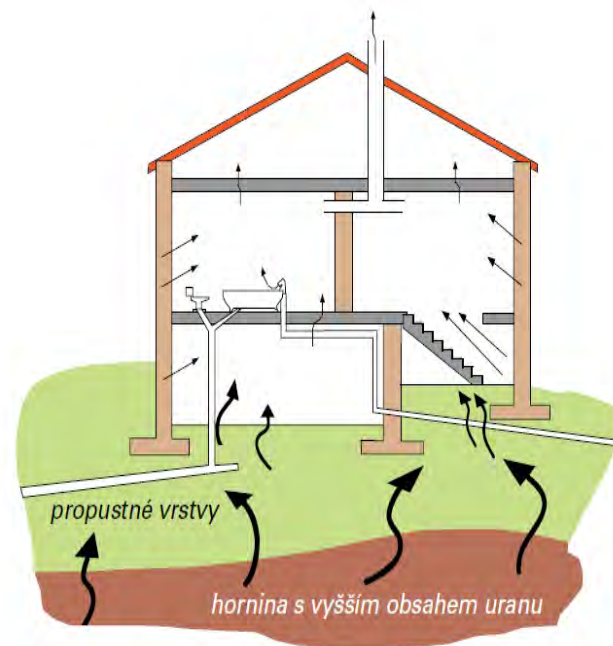

Radioaktivita kolem nás

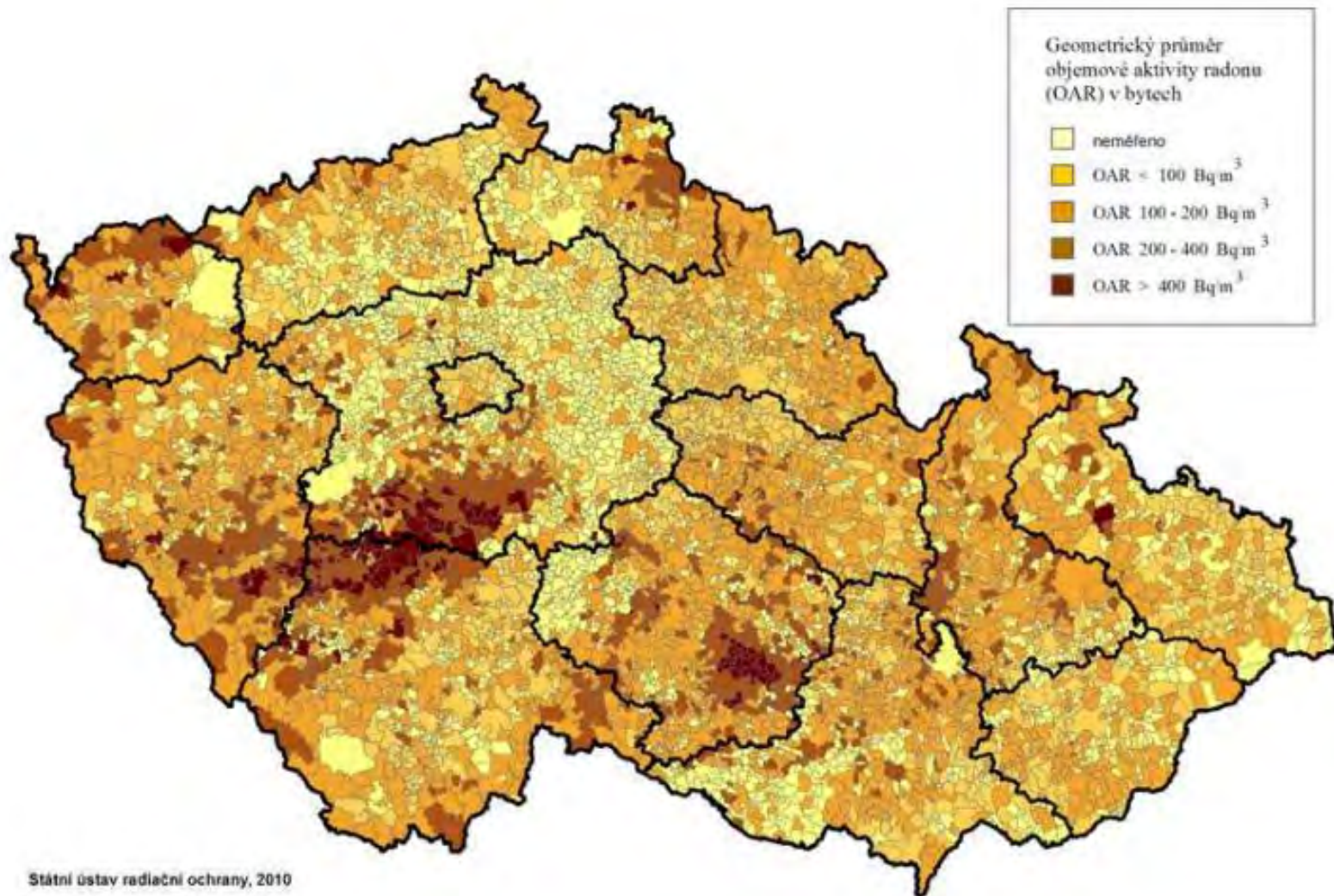

Radon

- Kudy přichází do domu?
  - Podloží
    - Nejčastější zdroj
    - Měření radonového indexu pozemku
    - Protiradonová izolace
  - Stavební materiál
    - Měření nových materiálů
    - Domy START z kontaminovaného materiálu (popílek z tepelných elektráren)
  - Voda
- Průměr v ČR: 118 Bq/m³
- Směrná hodnota: 300 Bq/m³
- 1 m pod zemí: 10 000 – 1 000 000 Bq/m³
- Atmosféra: 5 – 10 Bq/m³
- ČR: cca 800 – 900 úmrtí na rakovinu (zhruba stejně jako dopravní nehody)

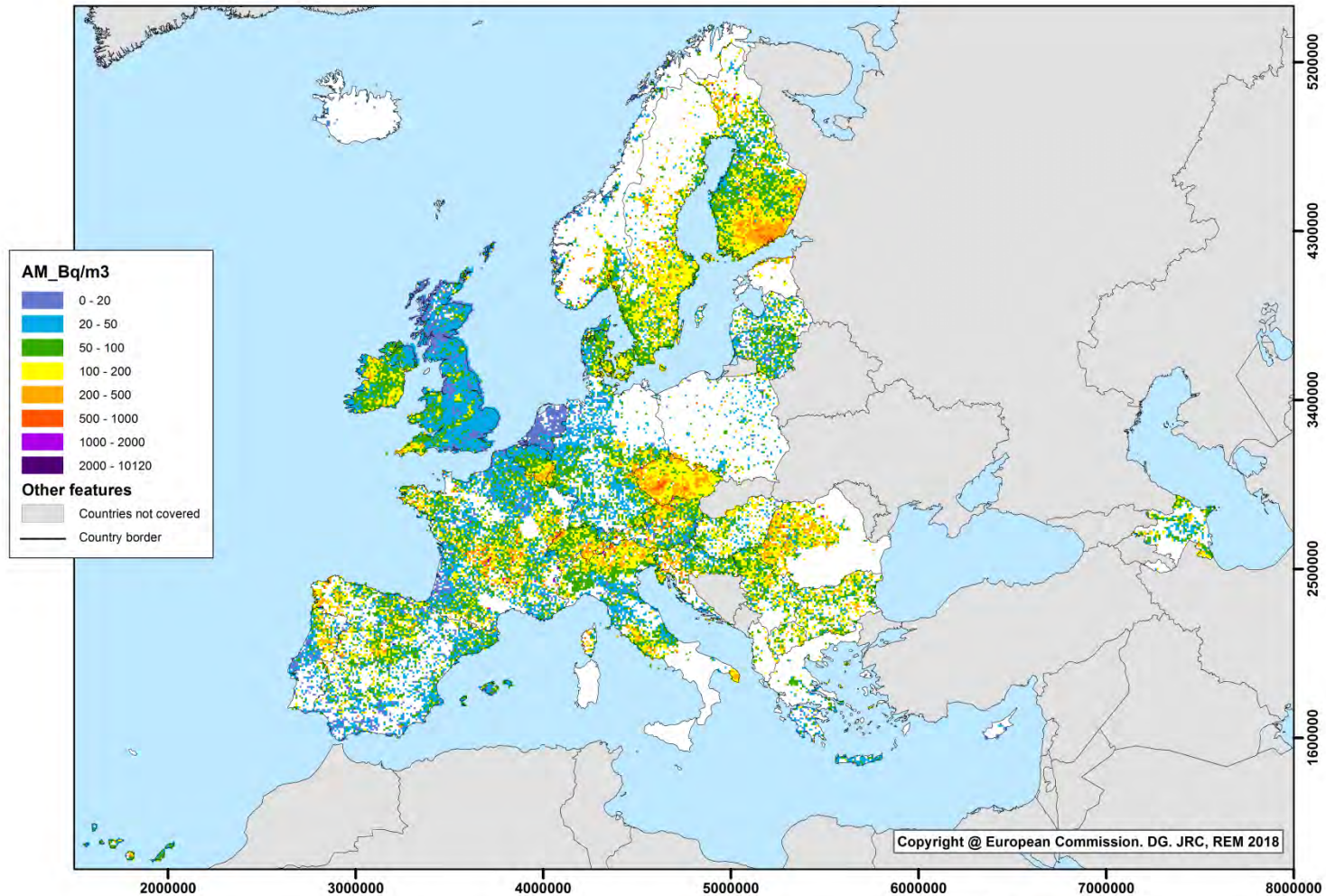

Průměrná koncentrace radonu v domech

Průměrná koncentrace radonu v domech

European Indoor Radon Map, March 2018

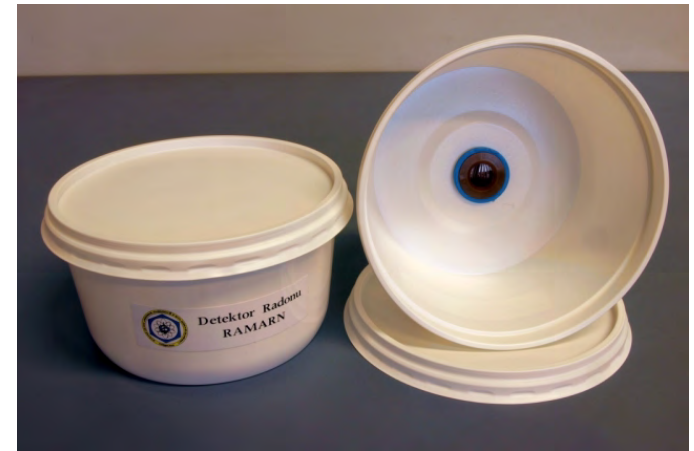
Arithmetic means over 10 km x 10 km cells of long-term radon concentration in ground-floor rooms. (The cell mean is neither an estimate of the population exposure, nor of the risk.)

Source:
European Commission, Joint Research Centre (JRC),
Directorate G - Nuclear Safety & Security, REM project

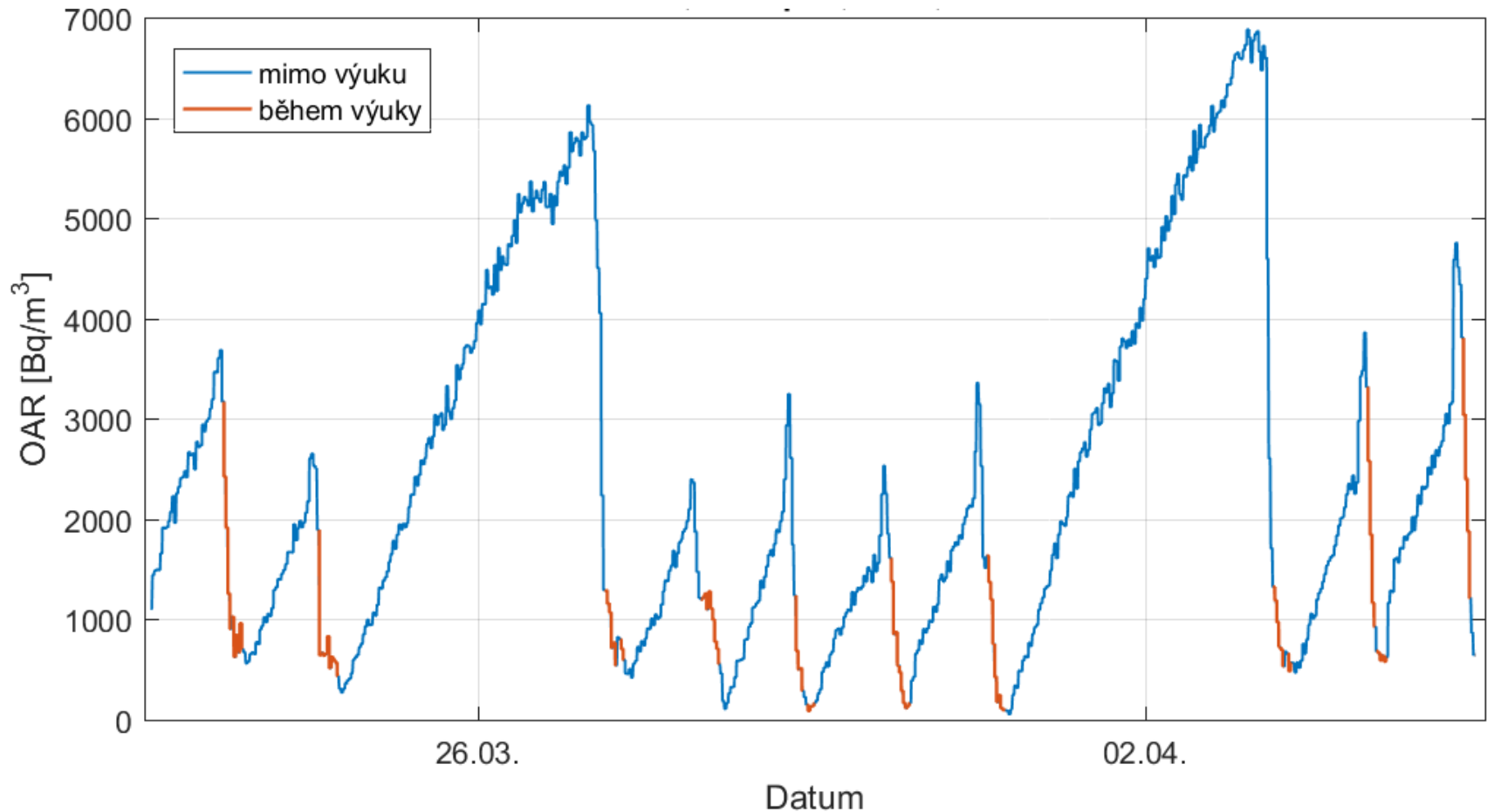

Měření

- Roční měření
  - Stopové detektory (RAMARN)
  - Pokrývá sezónní změny
- Týdenní měření
  - Elektrety
  - Kontinuální monitory radonu

Časový průběh koncentrace Rn: Větrejte!

www.radonovyprogram.cz

ÚVODNÍ STRANA ▾

14 KROKŮ PŘED
VÝSTAVBOU NOVÉHO
DOMU

PRODEJ A KOUPEJ DOMU,
DOPORUČENÍ ÚŘADU

O RADONU ▾

MĚŘENÍ RADONU ▾

STÁVAJÍCÍ STAVBY ▾

NOVÉ STAVBY ▾

PROTIRADONOVÁ
OZDRAVNÁ OPATŘENÍ A
DOTACE

DOKUMENTY ▾

Anketa

Našli jste co jste potřebovali?

- Ano
- Ne? Co hledáte?

Radonová poradna

VEŘEJNOST

PROFESIONÁLOVÉ

VEŘEJNÉ INSTITUCE

MÉDIA

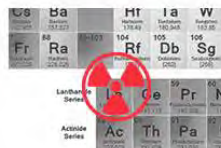
Hledat

Bezplatné měření radonu

Nechte si změřit obsah radonu ve vašem domě či bytě, které zajišťuje Státní ústav radiální ochrany, v.v.i. Měření radonu pomocí stopových detektorů lze provést u již zkolaudovaných domů, k trvalému pobytu. Probíhá v délce až 12 měsíců. Další informace www.radonovyprogram.cz/mereni-radonu/ve-stavbach/

OBJEDNAT MĚŘENÍ

Co je radon

Zdravotní účinky

Měření radonu

Radon v ČR

Kontakty

Aktuality

Veličiny

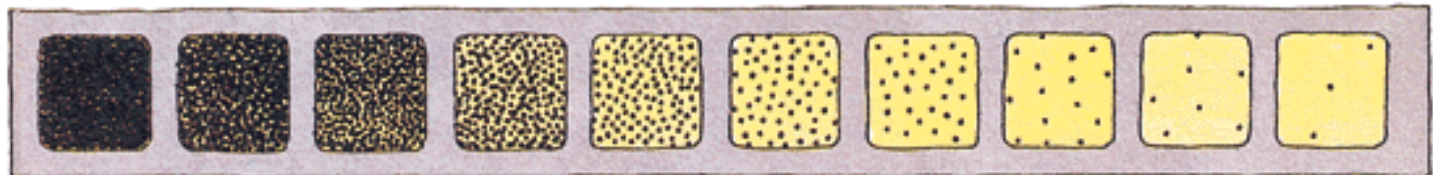
(ČSN ISO 80000-10)

- Charakterizující
  - Zdroj
  - Pole záření
  - Působení IZ na látku
- Používané v ochraně před IZ

Veličiny - AKTIVITA

Decay rate of radioactivity: After ten half lives, the level of radiation is reduced to one thousandth

Time: One half life two three four five six seven eight nine

1Bq (Becquerel)

1Ci (Curie)

$1\text{Ci} = 3,7 \cdot 10^{10} \text{ Bq}$

Veličiny – Působení IZ na látku

Louis Harold Gray (1905-1965)

- Absorbovaná dávka
  - jiný materiál, jiná dávka
  - jednotka: gray [J/kg]

■ Radiační ochrana:

- zohlednění biologického účinku na buňku
- jiný orgán, jiné záření, jiná dávka
- efektivní dávka, osobní dávkový ekvivalent
- jednotka: sievert [J/kg]

Rolf Maxmilian Sievert (1896-1966)

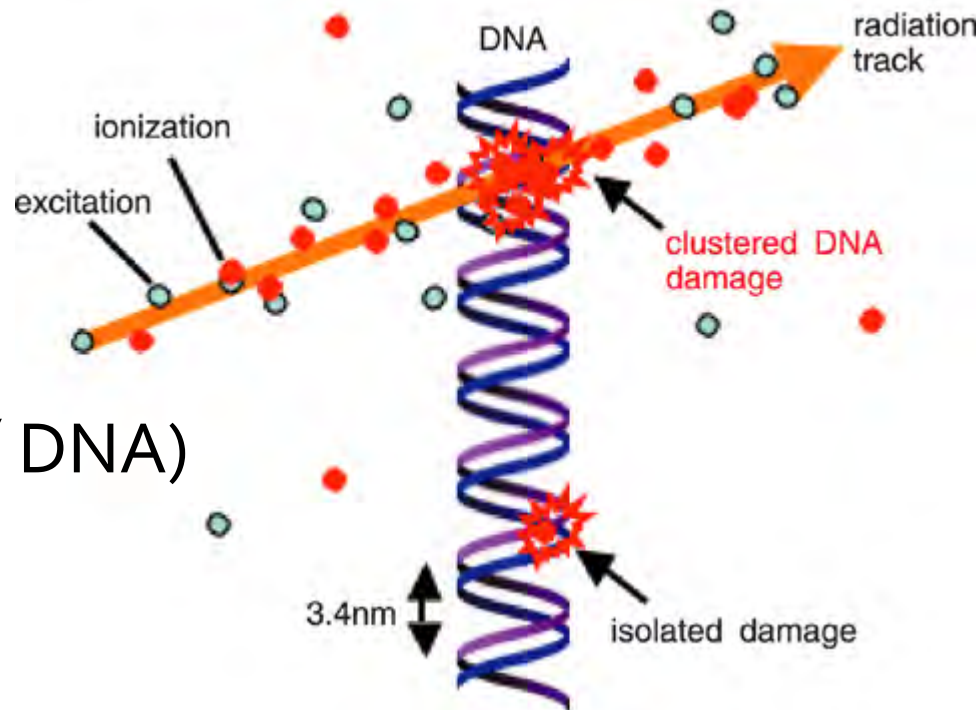
Biologické účinky

- Absorpce energie – ionizace, excitace
⇒ Poškození molekuly

- Účinky na buňku
  - letální (smrt)
  - subletální (poškození DNA)

Ví se, že se neví 😊

mnoho teorií, by-stander effect?

Biologické účinky

- Radiosensitivita

- Sensitivní:

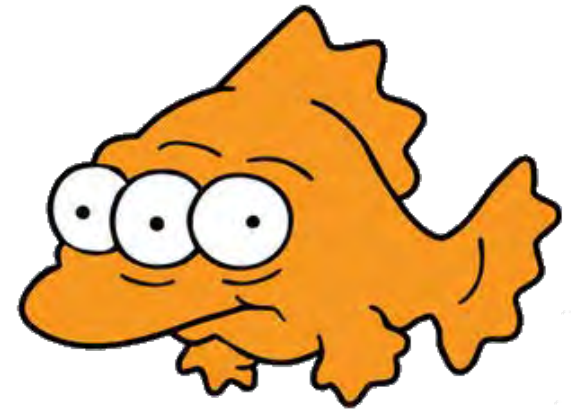
- lymfoidní orgány, červená kostní dřeň, výstelka střeva, kůže, oční čočka

- Rezistentní:

- nervová tkáň, svaly

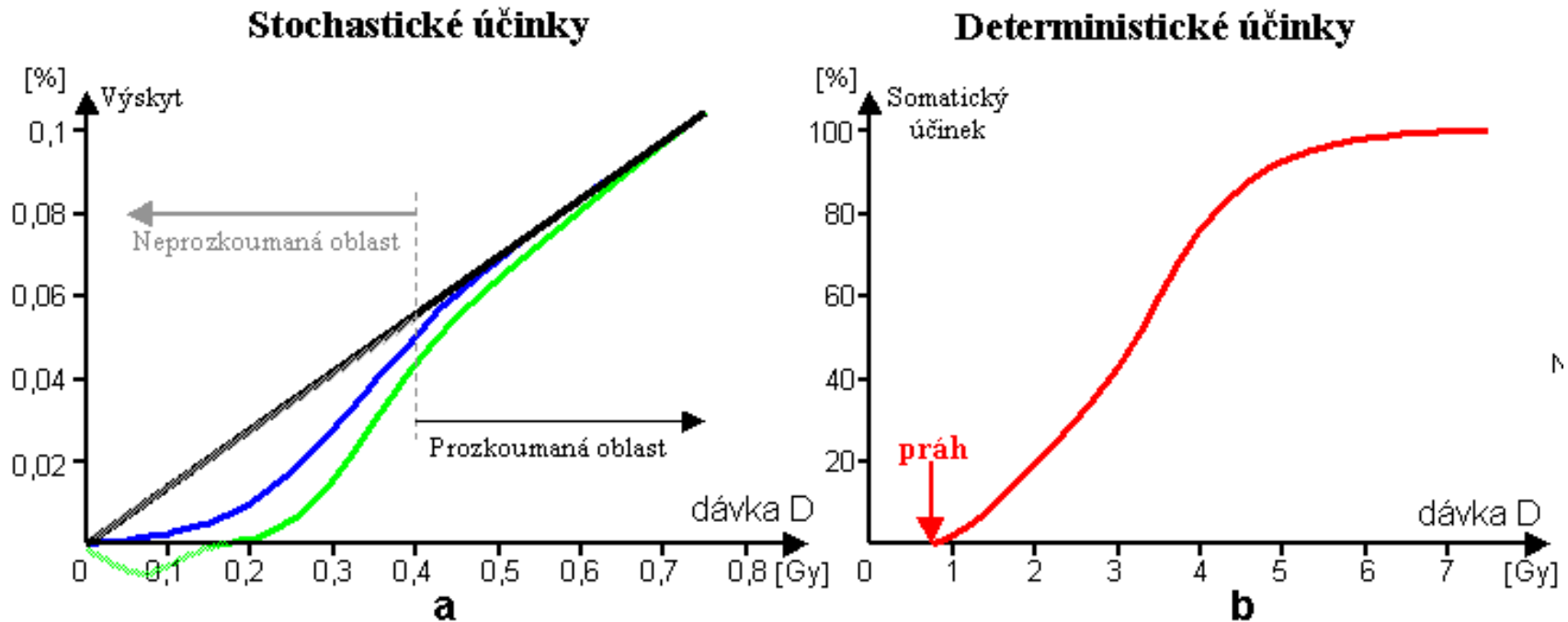
- Účinky:

- Stochastické x deterministické
- Somatické x genetické
- Akutní x chronické
- Časné x pozdní

Stochastické x deterministické

- Bezprahové
- Klinicky neodlišitelné
- Rakovina

- Existence prahu
- Typické klinické příznaky
- Radiační dermatitida

Biologické účinky

- Hormeze
  - Příznivý vliv malých dávek na organismus
  - Radiační lázně (pohybové ústrojí)

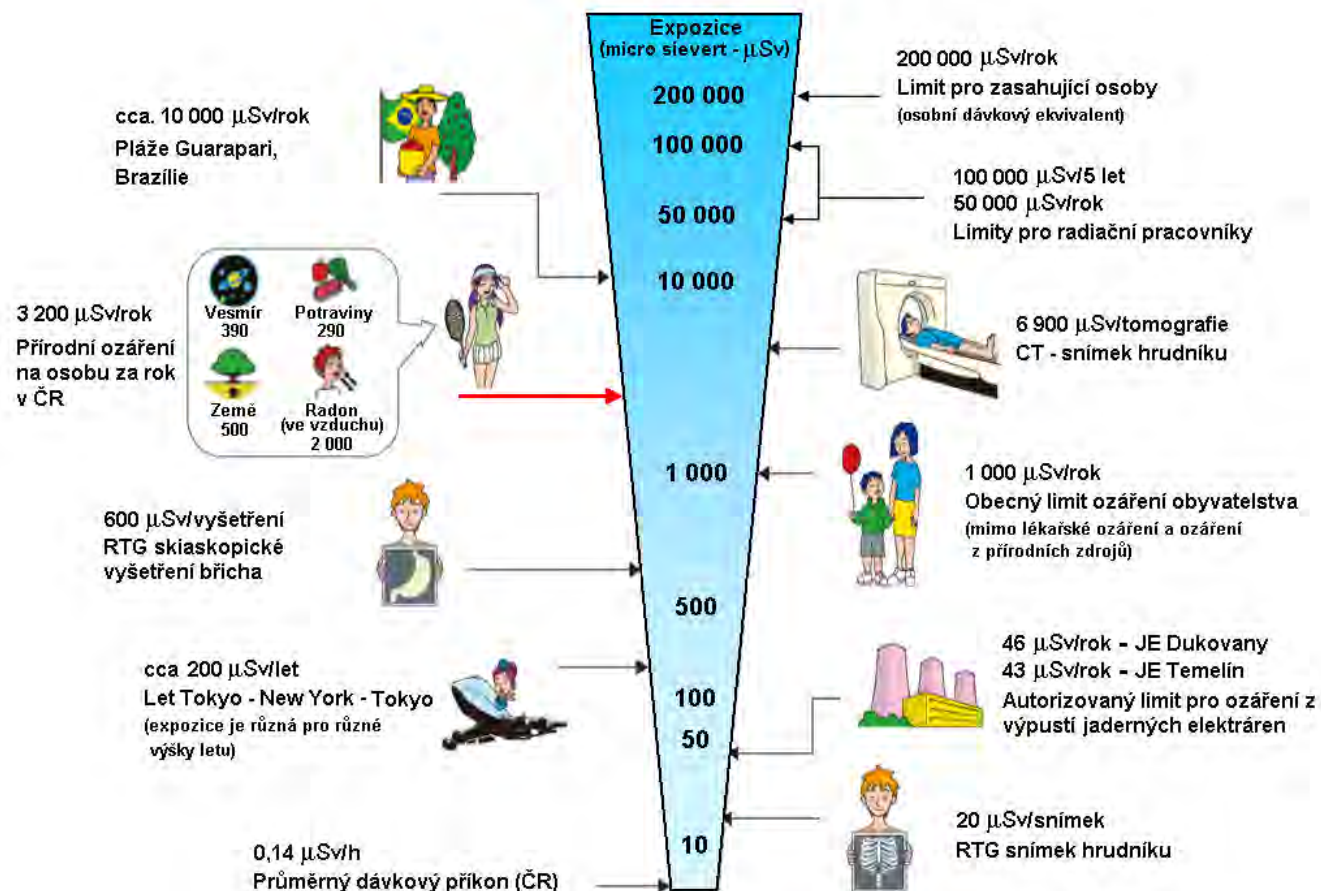

Dávky: co je moc a co je málo?

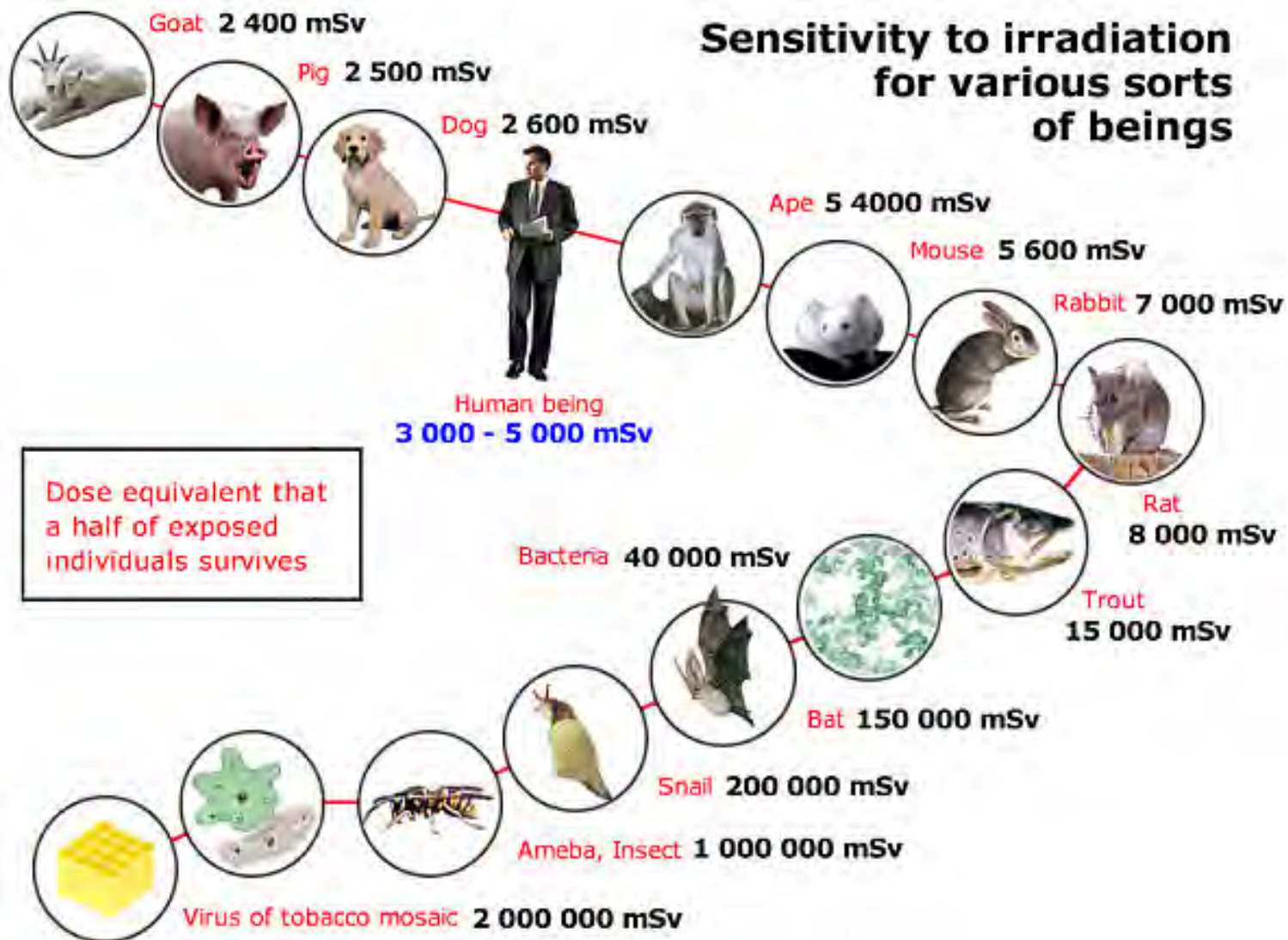
Příklady některých expozičních ionizujícímu záření
včetně limitů platných v ČR

Jednotky : μSv

www.sujb.cz

Citlivost organismů

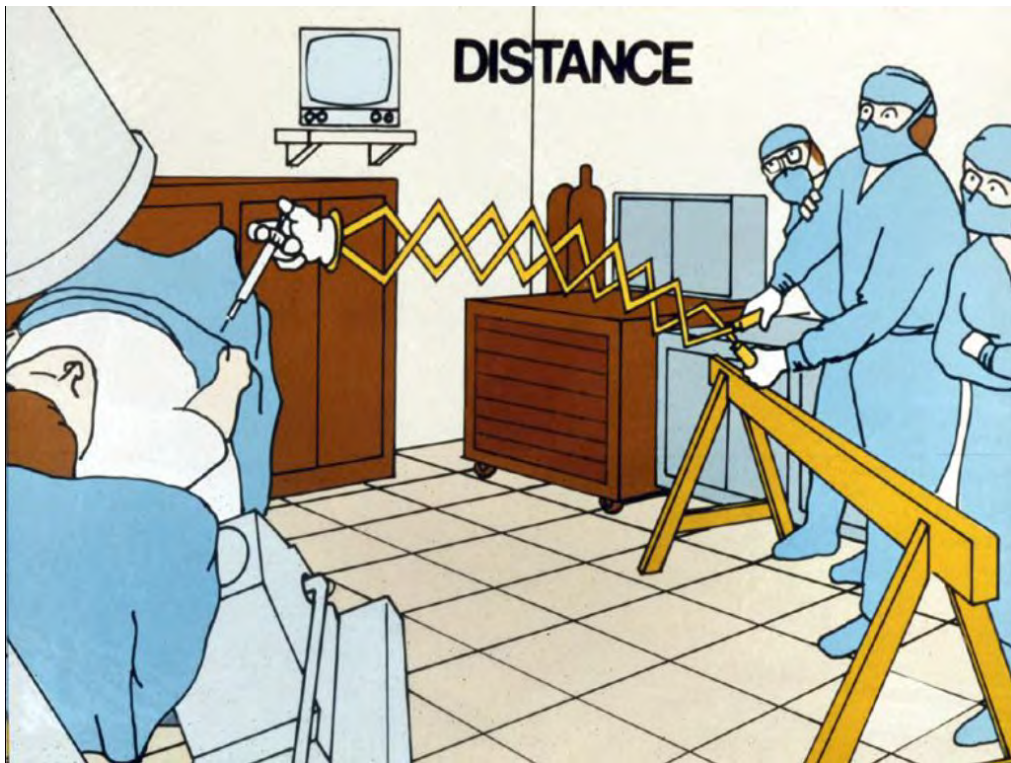

Principy radiální ochrany

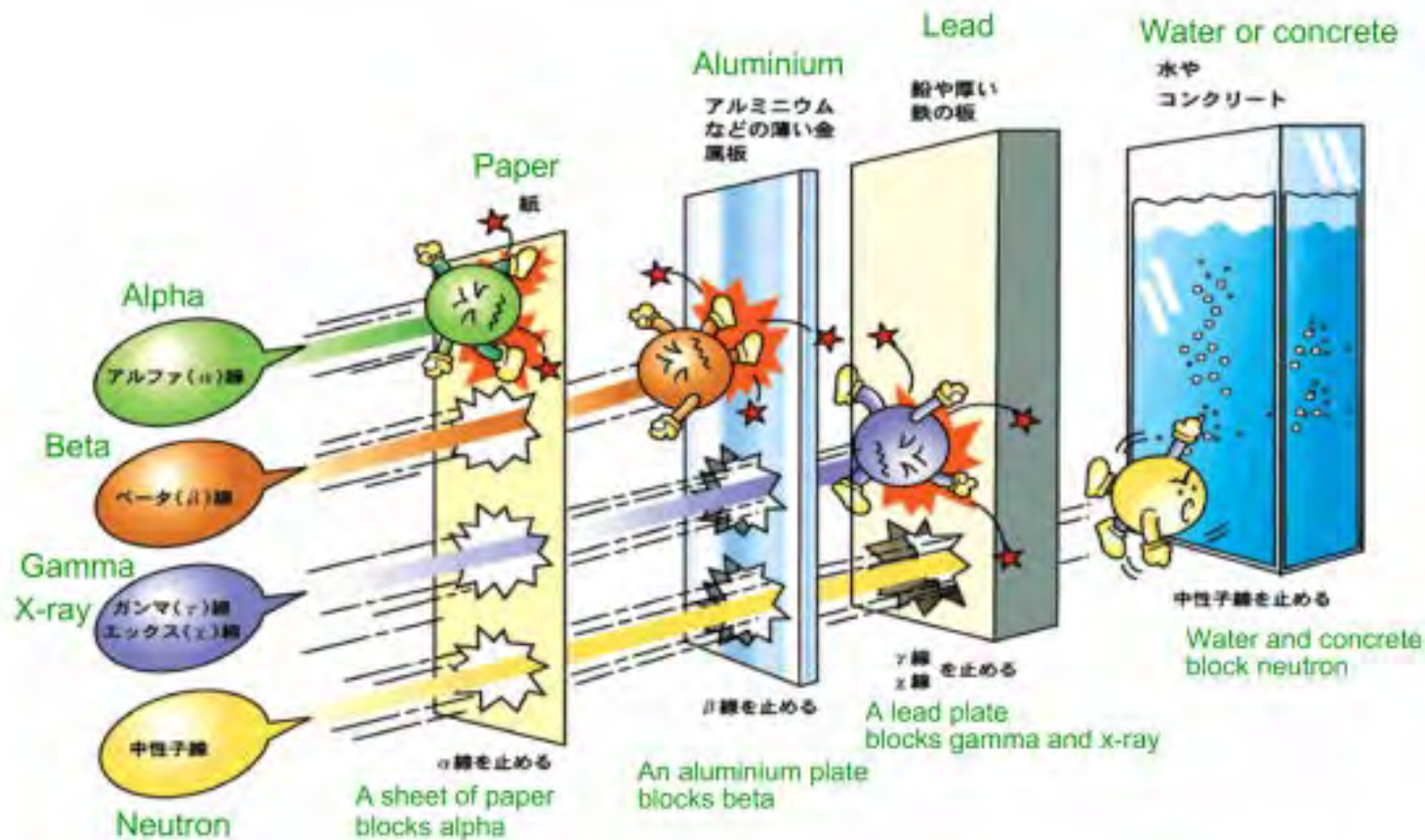
- Nikdy nelze „odstranit“ všechnu radiaci
- Uplatňované principy:
  - Zdůvodnění
    - Jakákoli změna více užitku než škody
  - Optimalizace
    - ALARA
  - Limitování dávek
    - nepřekračovat limity (v plánovaných expozičních situacích)

Principy radiační ochrany

- Základní způsoby ochrany před zářením

Principy radiální ochrany

Legislativa

- 18/1997 Sb., 307/2002 Sb.
- 263/2016 Sb., 422/2016 Sb.
- Stanovení povinností pro VŠECHNY občany
  - Neprodleně hlásit
    - nález jaderného materiálu nebo zdroje IZ (i jen v případě podezření) – SUJB/PČR
    - vznik nehodové expoziční situace – SÚJB/PČR
    - skutečnost, která by mohla vést nebo vede k ozáření fyzické osoby ohrožující její zdraví nebo život - SÚJB

Kategorizace pracovníků

- Radiční pracovník
  - = v rámci výkonu svého povolání vystaven IZ
  - Pravidelné školení
  - Pravidelné lékařské prohlídky
- Kategorie
  - A: efektivní dávka za rok $> 6\text{mSv}$
  - B: všichni ostatní

RONALD REAGAN VISITING HANFORD - 1958

no matter who you are...

**ALWAYS
WEAR YOUR
BADGE
AT WORK**

Limity

Efektivní dávka	za rok
Radiační pracovníci	20 mSv
Obyvatelstvo	1 mSv
Příklad nové instalace:	
ELI design: pracovníci	1 mSv
ELI design: veřejnost	0,1 mSv

Značení

Sledované a Kontrolované pásmo

- Ucelená, jednoznačně určená část pracoviště
- Podle stupně nebezpečí
- Podléhá soustavnému dohledu
  - KP: regulovaný přístup
    - Poučené osoby, proškolené
    - Jen pracovníci kategorie A
    - Ochranné pomůcky
    - Osobní monitorování

Kategorizace zdrojů

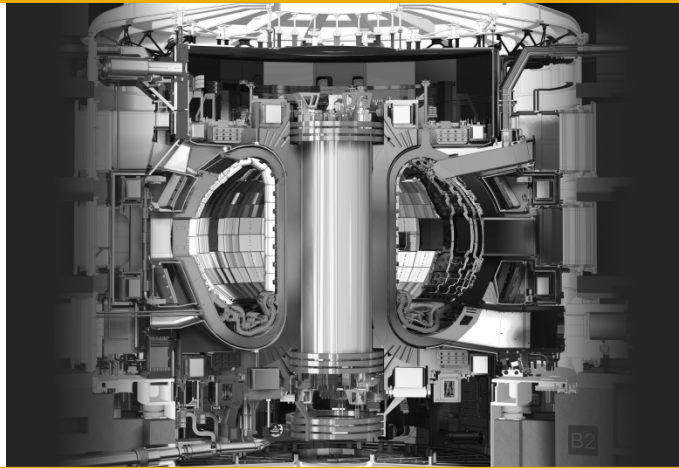
- podle míry ohrožení zdraví a životního prostředí
  - Nevýznamné
  - Drobné
  - Jednoduché
  - Významné
    - generátory pro radioterapii, defektoskopy, urychlovače částic
  - Velmi významné
    - jaderný reaktor

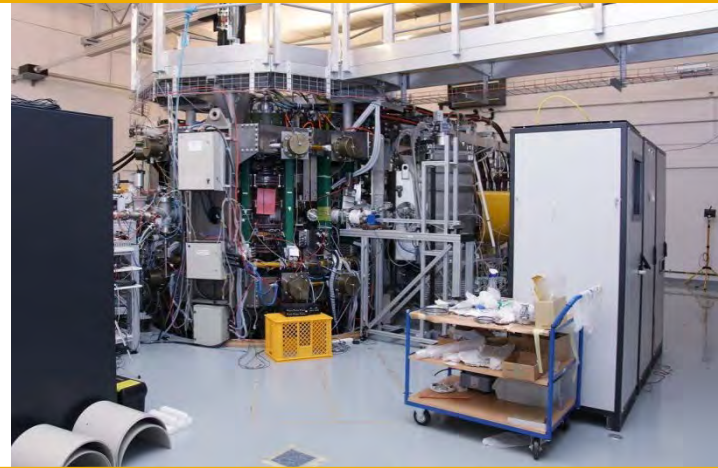
Antropogenní zdroje

Energetika: fúze

ITER

COMPASS

Lékařství: terapie (Leksellův gama nůž)

diagnostika (CT skener)

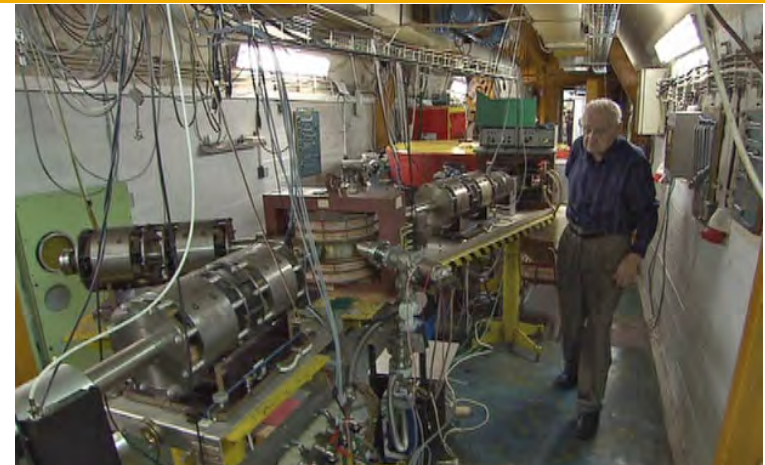

Antropogenní zdroje

Primární výzkum: urychlovače

CERN

mikrotron Praha

Průmysl

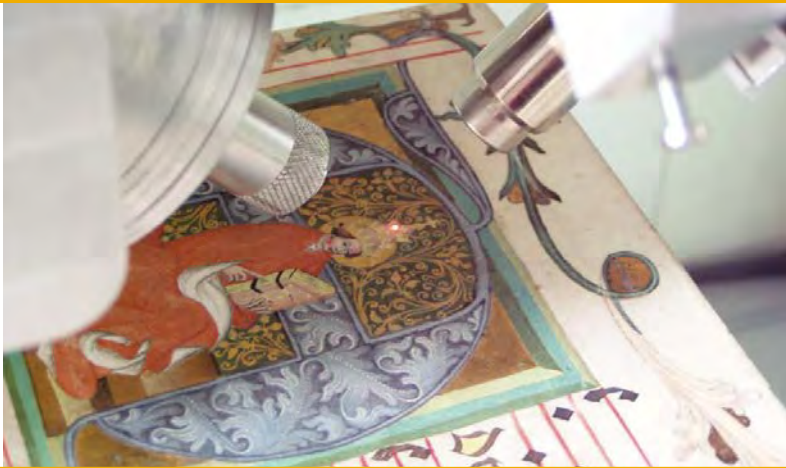
dektoskopie, kontrola výroby

Radiační poškození elektroniky

Antropogenní zdroje

Archeologie: datování památek

Potravinářství

Sterilizace – obaly, zdravotnické prostředky

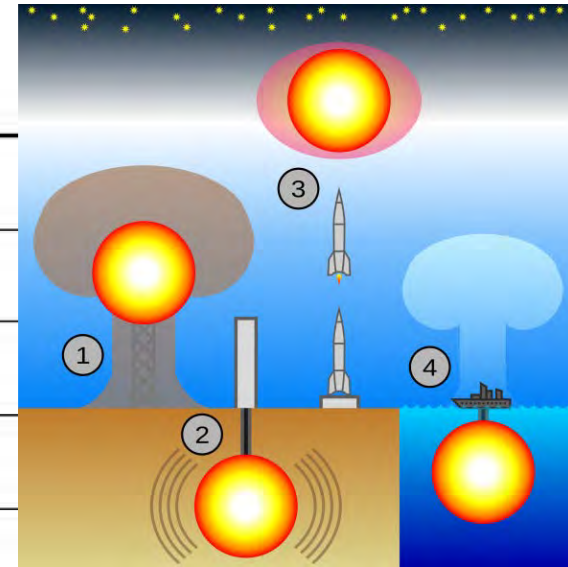
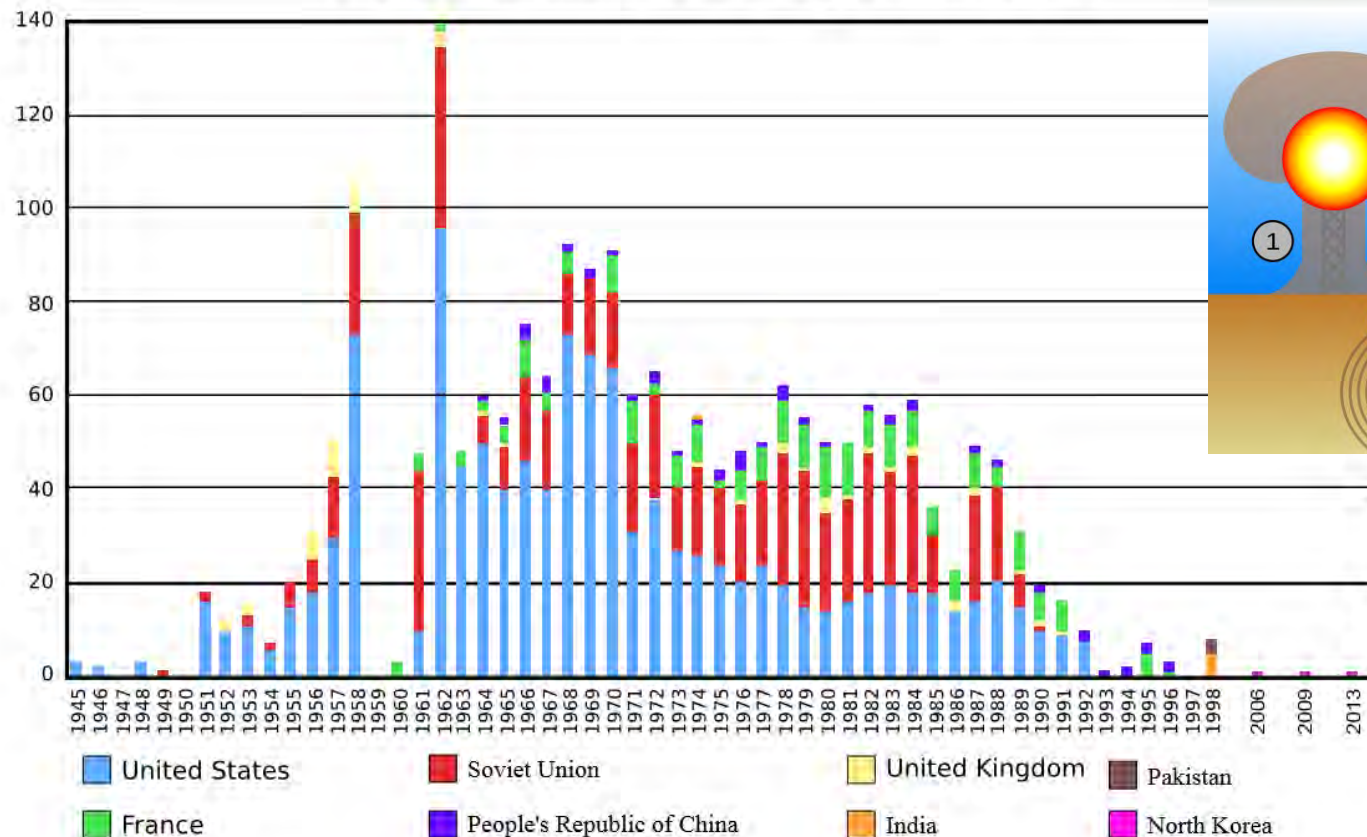
komáři v Africe

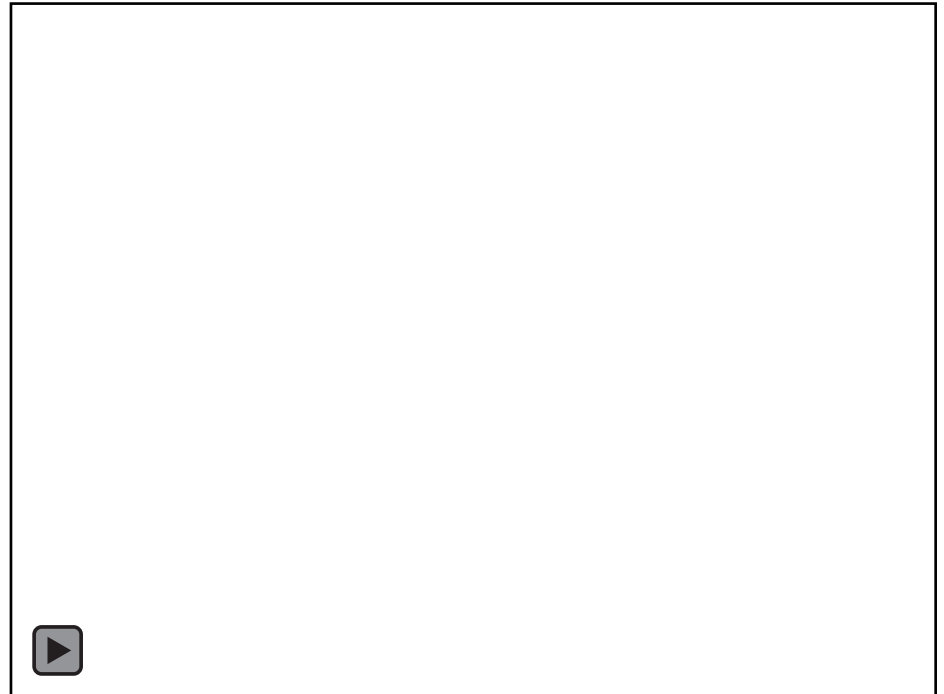
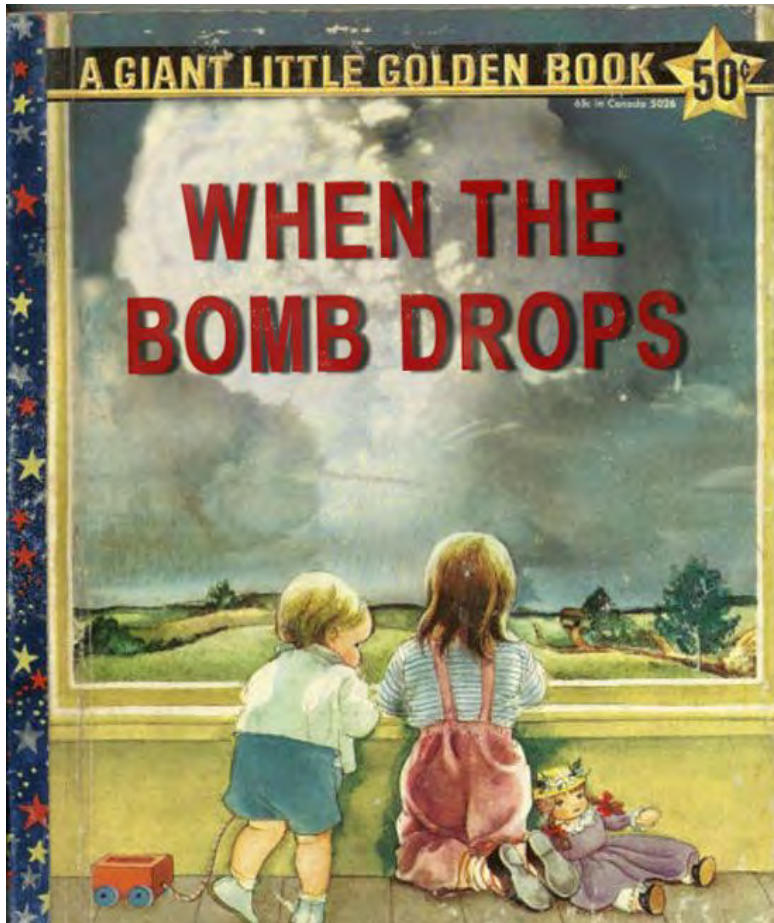

Testy jaderných zbraní

Worldwide nuclear testing, 1945 - 2013

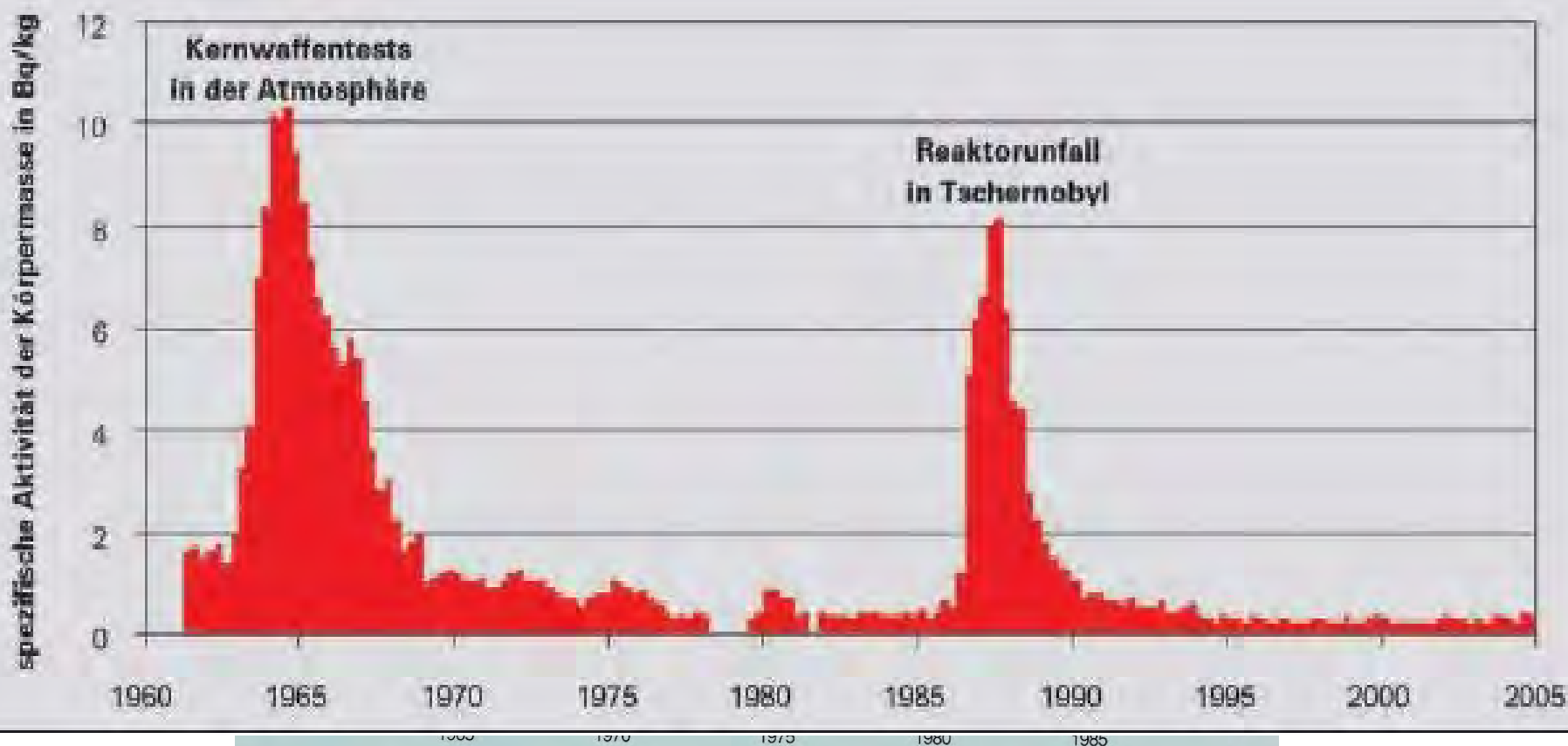
Testy jaderných zbraní

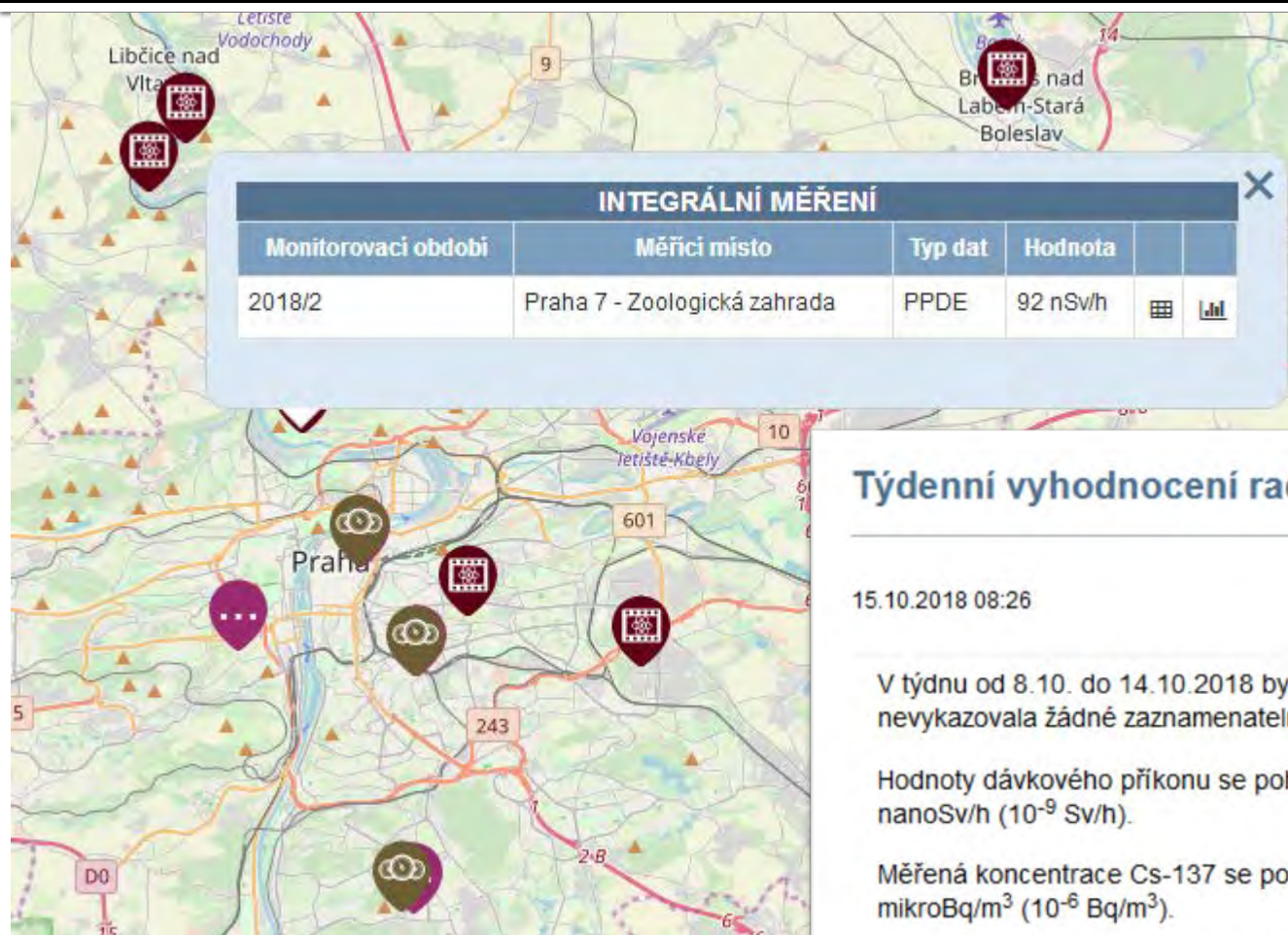
Isao Hashimoto: Nuclear Testing 1945-1998, 2003
<https://www.youtube.com/watch?v=WAnqRQg-Wok>

Aktivita akumulovaná z radioaktivního spadu v lidském těle v letech 1960 - 1990

Aktivita akumulovaná z radioaktivního spadu v lidském těle v letech 1960 - 1990

MonRaS

Týdenní vyhodnocení radiační situace na území ČR

15.10.2018 08:26

V týdnu od 8.10. do 14.10.2018 byla radiační situace na území ČR normální a nevykazovala žádné zaznamatelné odchylky od obvykle měřených hodnot.

Hodnoty dávkového příkonu se pohybovaly v obvyklém rozmezí 100 - 200 nanoSv/h (10^{-9} Sv/h).

Měřená koncentrace Cs-137 se pohybovala ve zlomcích nebo jednotkách mikroBq/m³ (10^{-6} Bq/m³).

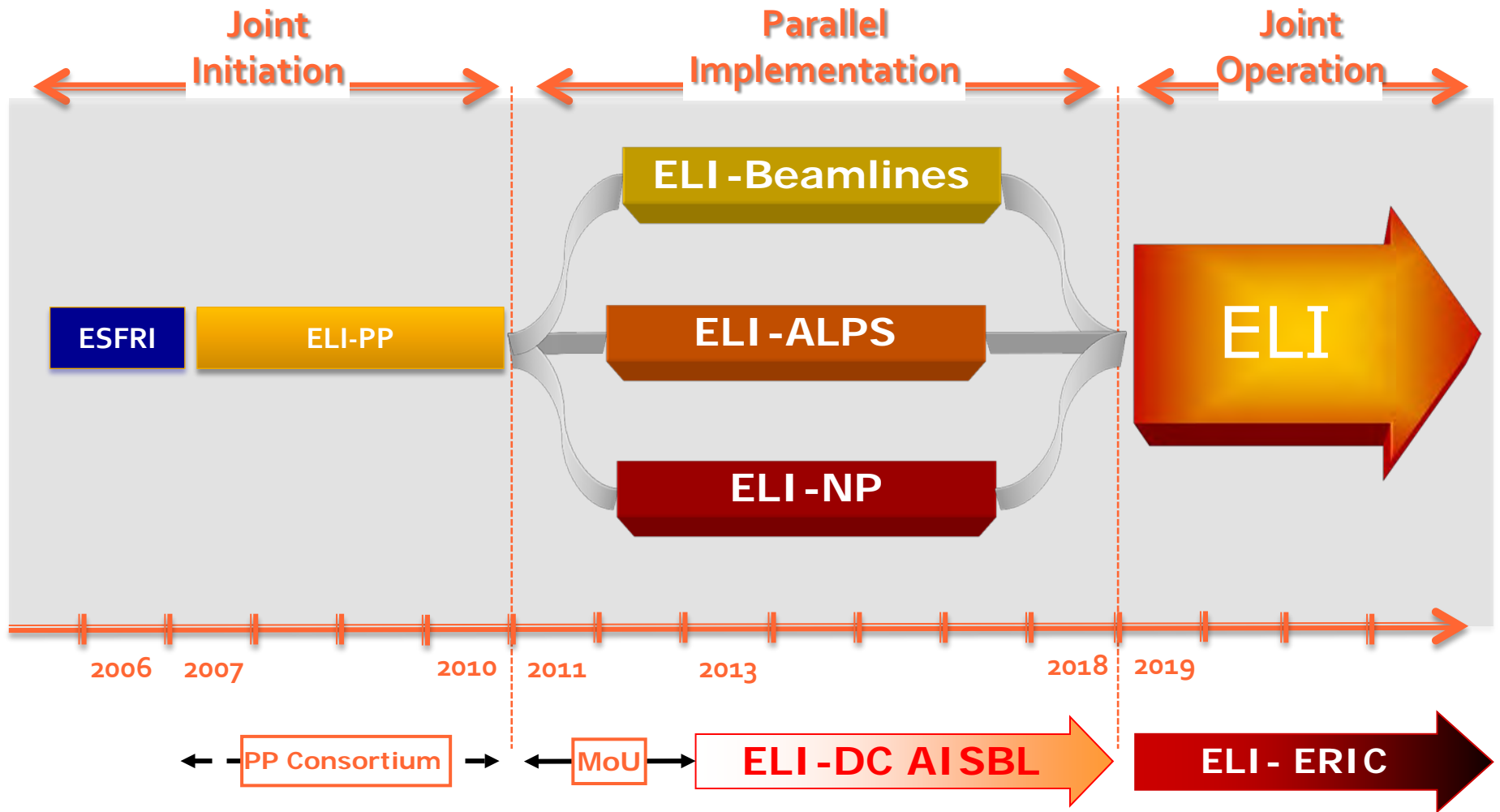
Jiné umělé radionuklidy nebyly v ovzduší detekovány.

Informace o radiační situaci na území ČR bude aktualizovaná vždy v pondělí nebo dle aktuální potřeby.

ELI Beamlines

ELI = Extreme Light Infrastructure

ELI Beamlines

Laser Building

Cryogenic systems, power supply cooling, auxiliary systems

Support Rooms First Floor

L1 100 mJ / 1 kHz

L2 1 PW / 20 J / 10 Hz

L3 PW / 30 J / 10 Hz

L4 10 PW / 1.5 kJ

Lasers Ground Floor

E1 Material & Bio-molecular Applications

E2 X-ray Sources

E3 Plasma Physics

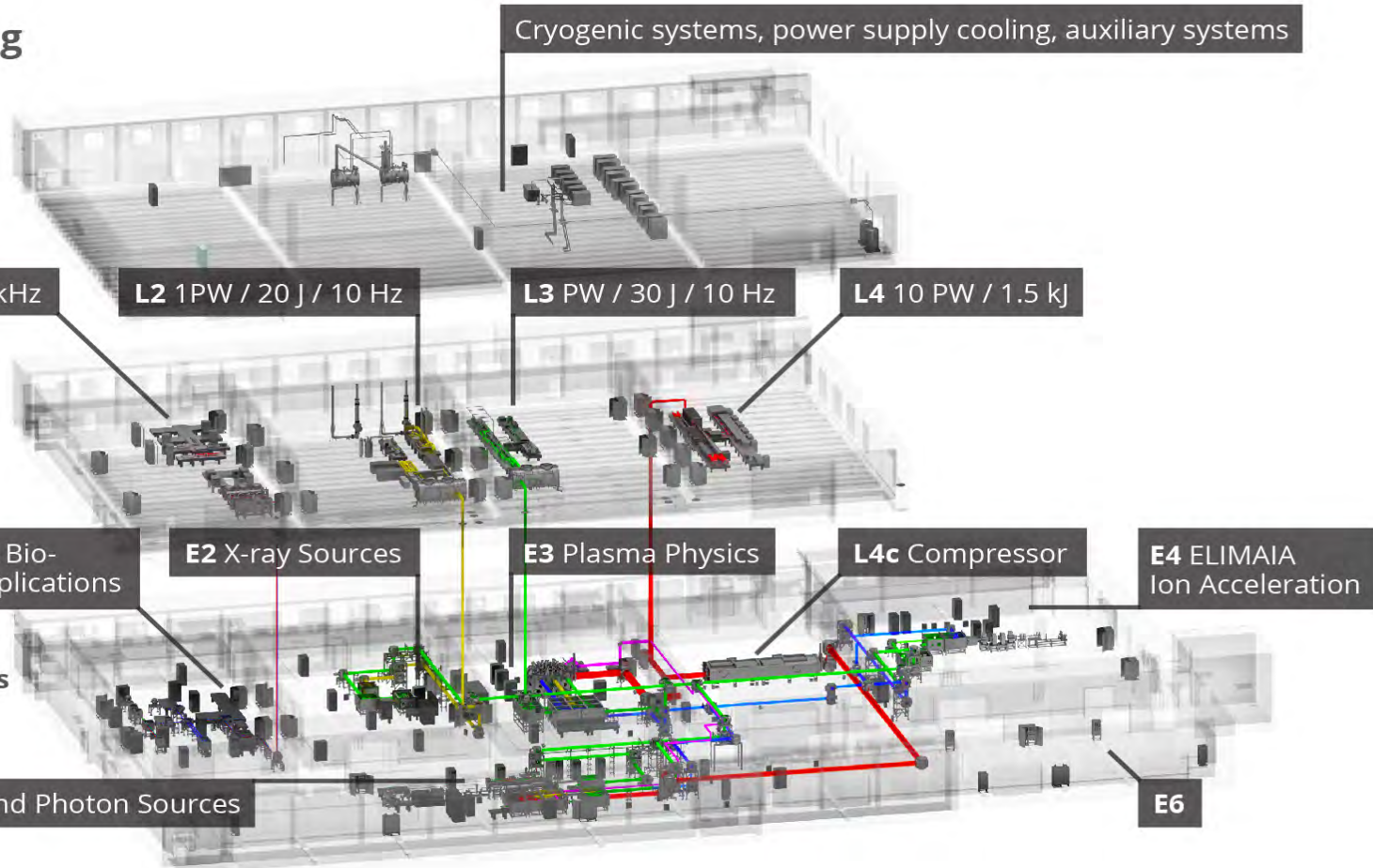
L4c Compressor

E4 ELIMAIA Ion Acceleration

Experimental Halls Basement

E5 Electron and Photon Sources

E6

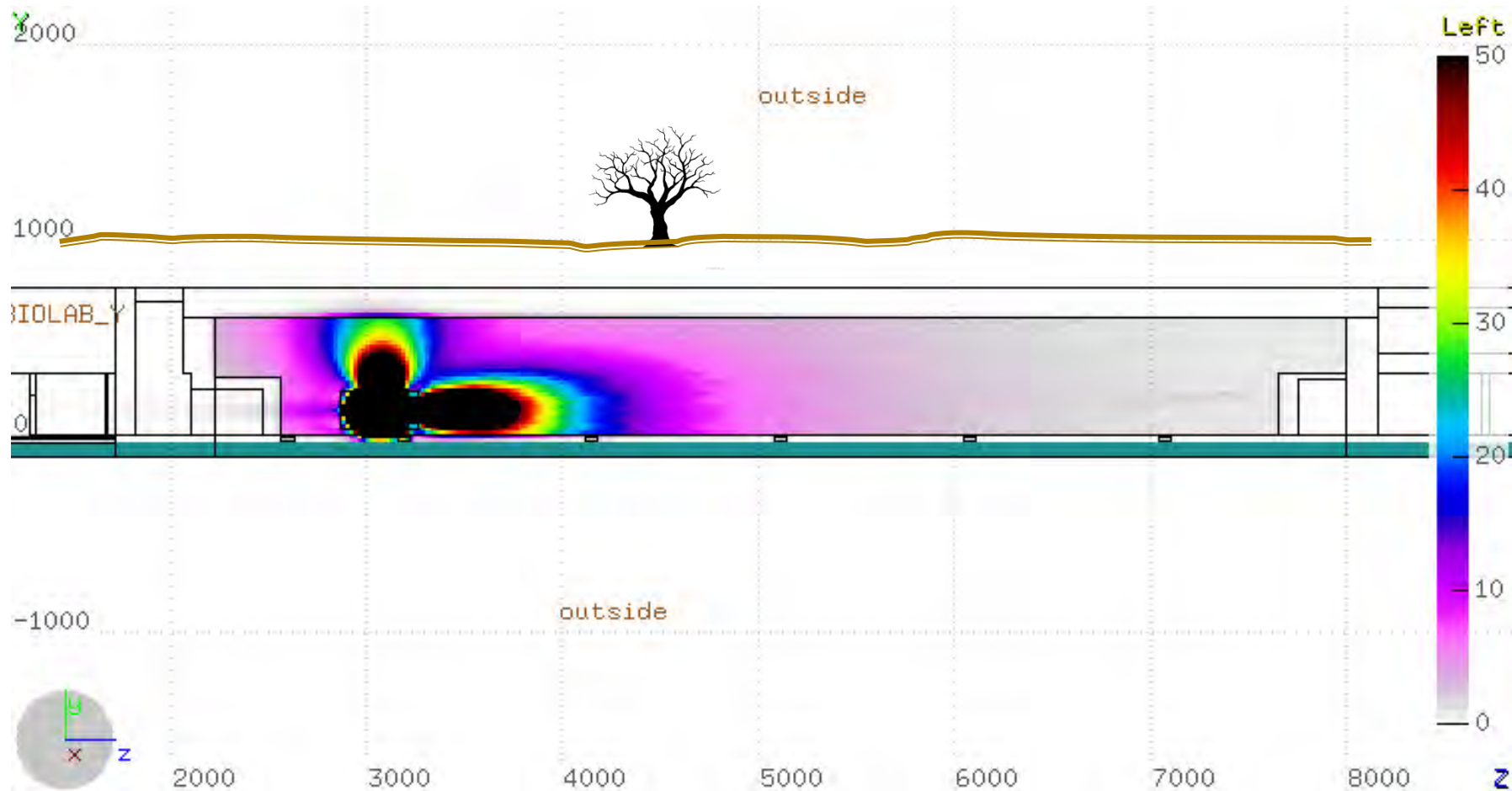

ELI Beamlines: Zdroje

- Okamžité/mžítkové (prompt) záření
  - vznik interakcí laserového svazku s terčem
  - částečně absorbované stoperem svazku (dumpem)
- Zbytkové záření
  - aktivace materiálů, především (dumpů)
  - zanedbatelné dávkové příkony ve srovnání s primárním zdrojem

Sumární dávka za rok provozu vertikální řez

Srovnání rizik

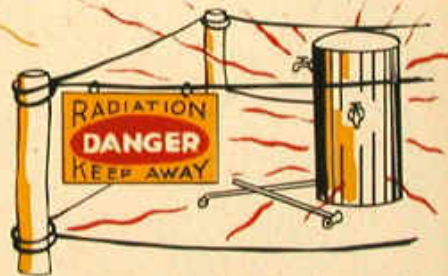
- Ozáření 1 mSv
- Vykouření 30 cigaret
- Ujetí 5000 km autem v běžném provozu

Riziko je stejné

RADIATION

Need Not Be

FEARED

But it **MUST**
COMMAND YOUR
RESPECT.

HEALTH PHYSICS *For Your Protection.*

Zdroje obrázků

- Str. 1: <https://joantatley.files.wordpress.com/2014/09/explosion.jpg>
- Str. 2: https://www.wired.com/images_blogs/wiredscience/2011/03/japan-earthquake-tsunami-fukushima-daiichi-march-14-2011-digitalglobe.jpg
- Str. 6: <http://www.qwertasip.estranky.cz/img/picture/196/alphazerfall.gif>
- Str. 7: http://nc25.troja.mff.cuni.cz/dolejsi/fkn/37_2.jpg
- Str 8, 21: Uranium information centre, Radiation and life, <http://www.michaelsharris.com/12ubio/text/energy/radiobiology.htm>
- Str 9: www.ptc.cz
- Str. 10: Valentyn Volkov (<https://www.clickgratis.com.br/saude/alimentos-saudaveisque-devem-fazer-parte-do-dia-a-dia/>)
<https://tocondonews.com/wp-content/uploads/2017/06/Discarded-Cigarette-Fire-2.jpg>
- Str. 11: nejstarší nalezený výskyt 21.9.2009: <https://www.nih.gov/news-events/nih-research-matters/gene-regulates-sleep-length>
Jiří Šalamoun
- Str. 12: Michaele Pávová, <https://www.radio.cz/en/section/economic/business-news-2011-06-03>
- Str. 14, 18: Vojtěch Stránský,
- Str. 15, 17: www.suro.cz
- Str. 16: European Commission, Joint Research Centre, Radioactivity Environmental Monitoring, <https://remon.jrc.ec.europa.eu/About/Atlas-of-Natural-Radiation/Indoor-radon-AM/Indoor-radon-concentration>
- Str. 17: www.radonovyprogram.cz
- Str. 20: Pixwordsgame.com
- Str. 21: <http://www.sciencebuddies.org/blog/graphics/2015-STEM-activity-radioactive-element-half-life-coins.png>
- Str. 22: <https://thomaspjohnston.files.wordpress.com/2018/02/louis-harold-gray.jpg>
- Str 23 a 25: Vojtěch Ulmann: Biologické účinky ionizujícího záření, 5.2. Biologické účinky ionizujícího záření. <http://astronuklfyzika.cz/RadiacniOchrana.htm>
- Str. 24: Simpsons, nejstarší nalezná použítí na webu únor 2008
- Str. 26: Radium Palace****, www.laznejachymov.cz
- Str. 27: www.sujb.cz
- Str. 29: http://www.energyweb.cz/web/rao/images/800_eng.jpg
- Str. 30: Abel J. Gonzáles, Argentine Nuclear Regulatory Authority, Vienna 2014.
- Str. 31: posted by Daniel Garcia at <http://twitpic.com/4akbiz>
- Str. 33: Department of Energy (cca 1980), <https://www.orau.org/ptp/collection/hpposters/reagan.htm>
- Str. 37: Vladimír Renčín
- Str. 38: http://1gr.cz/fotky/idnes/12/103/cl6/RAB46bdbb_gamanuiz.JPG,
https://static.kupindoslike.com/ct-skener-picker-pq-6000_slika_XL_39575781.jpg, IPP CAS
- Str. 39: <https://3c1703fe8d.site.internapcdn.net/newman/gfx/news/hires/2015/554babea955c1.jpg>, http://www.osel.cz/_popisky/134_/1344007564.jpg,
<http://mlab.ictp.it/uploads/NK/Oo/NK0oUN9RMTtPT7VVF7oXHQ/PF-dosimeter-200p.jpg>,
https://www.nasa.gov/mission_pages/station/research/experiments/Top%20View.jpg
- Str. 40: www.eli-beams.eu, www.pexels.com/, ariesmedishop.cz,
www.shutterstock.com
- Str. 41: "Worldwide nuclear testing". Licensed under CC BY-SA 2.5 via Commons -
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Worldwide_nuclear_testing.svg#/media/File:Worldwide_nuclear_testing.svg,
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Types_of_nuclear_testing.svg
- Str 42: 15 inappropriate Children's books that haven't been banned!
<https://m.thevintagenews.com/2015/05/22/15-inappropriate-childrens-books-that-havent-been-banned/2/>
Isao Hashimoto, 2003 Nuclear Testing 1945-1998
<https://www.youtube.com/watch?v=WAnqRQg-Wok>
- Str 43: autor a zdroj neznámý, staženo z presentace Doc. Ing. Petr Otčenášek, CSc.:
Etika energetické vize, 23.2.2012
JochensUhrentick posted 27.3.2011 on <http://uhrforum.de/erdbeben-in-japan-die-erde-schlaegt-mal-wieder-zurueck-t70567-17>
- Str. 45-49: ELI Beamlines
- Str . 51: Health Physics Poster from Oak Ridge National Laboratory (1947),
<https://www.orau.org/ptp/collection/hpposters/hpposterrespect.htm>